

Date: 23rd May-2026

TALABALARDA LIDERLIK SIFATLARINING GURUHLARDAN JIPSLIK
SHAKLLANISHIGA TA'SIRI

Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti,

“Amaliy psixologiya” kafedrası o'qituvchisi

Asrarxanova E.A – dotsent, ps.f.b.f.d (PhD)

Bo'riboeva Mahliyo Anorboy qizi

Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

Amaliy psixologiya yo'nalishi IV bosqich 402-guruh talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada talabalar guruhida guruh jipsligi va liderlik o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari ko'rib chiqilgan. Liderlikning turli uslublari — avtoritar, demokratik va liberal — guruh dinamikasiga, a'zolarining motivatsiyasiga hamda umumiy psixologik iqlimga ko'rsatadigan ta'siri tahlil etilgan. Guruh jipsligini shakllantiruvchi psixologik omillar: shaxslararo munosabatlar, maqsad birligi, hamkorlik muhiti va emotsional xavfsizlik tushunchalari ilmiy adabiyotlar asosida yoritilgan. Tadqiqot natijalari liderning xulq-atvor strategiyasi guruh integratsiyasining sifatli ko'rsatkichi ekanligini tasdiqlaydi.

Kalit so'zlar: liderlik, guruh jipsligi, talabalar guruhi, guruh dinamikasi, ijtimoiy-psixologik iqlim, demokratik liderlik, shaxslararo munosabatlar.

Аннотация. В данной статье рассматриваются социально-психологические характеристики взаимосвязи между групповой сплоченностью и лидерством в студенческой группе. Анализируется влияние различных стилей лидерства — авторитарного, демократического и либерального — на групповую динамику, мотивацию членов группы и общий психологический климат. На основе научной литературы рассматриваются психологические факторы, формирующие групповую сплоченность: межличностные отношения, единство целей, кооперативная среда и концепции эмоциональной безопасности. Результаты исследования подтверждают, что поведенческая стратегия лидера является качественным показателем групповой интеграции.

Ключевые слова: лидерство, групповая сплоченность, студенческая группа, групповая динамика, социально-психологический климат, демократическое лидерство, межличностные отношения.

Annotation. This article examines the socio-psychological characteristics of the relationship between group cohesion and leadership in student groups. The influence of various leadership styles — authoritarian, democratic, and liberal — on group dynamics, member motivation, and overall psychological climate is analyzed. Psychological factors forming group cohesion — interpersonal relations, unity of goals, collaborative environment, and emotional safety — are highlighted based on scientific literature. The findings confirm that a leader's behavioral strategy is a qualitative indicator of group integration.

Date: 23rd May-2026

Key words: leadership, group cohesion, student group, group dynamics, socio-psychological climate, democratic leadership, interpersonal relations.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida talabalar guruhini samarali boshqarish va unda qulay psixologik muhitni ta'minlash dolzarb masalalardan biriga aylanib bormoqda. Guruh — bu shunchaki bir joyda o'qiydigan shaxslar to'plami emas, balki o'z ichki qonuniyatlariga, ierarxiyasiga va psixologik dinamikasiga ega bo'lgan murakkab ijtimoiy tizim. Bu tizimning samarali ishlashi ko'p jihatdan unda liderlik vazifasini bajaruvchi shaxsning xususiyatlariga bog'liq.

Psixologiya fanida liderlik va guruh jipsligi munosabatlari uzoq yillardan beri tadqiq etilib kelinmoqda. Biroq ta'lim muhitida, xususan, talabalar guruhida bu munosabatning o'ziga xos jihatlari hali to'liq o'rganilgan emas. O'zbek psixologlari M.G. Davletshin va E.G'. G'oziyevlarning asarlarida guruh psixologiyasining asosiy qonuniyatlari belgilangan bo'lsa-da, liderlikning guruh jipsligiga ta'sirini mahalliy ta'lim kontekstida maxsus o'rgangan tadqiqotlar hamon kam.

Ushbu maqolaning maqsadi — liderlikning turli ko'rinishlari talabalar guruhida jipslikni shakllantirish yoki bo'shashtirishga qanday ta'sir ko'rsatishini nazariy jihatdan tahlil etish, ijtimoiy psixologiya fanidagi mavjud yondashuvlarni umumlashtirish va amaliy xulosalar chiqarishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Liderlik muammosiga oid ilmiy adabiyotlarni ko'rib chiqar ekanmiz, ushbu tushunchaning har xil ta'riflarini uchratamiz. Kurt Levin, Ronald Lippit va Ralph White o'tkazgan klassik eksperimental tadqiqotlar liderlik uslublari — avtoritar, demokratik va laissez-faire (erkin) — guruh a'zolarining xulq-atvori va samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatishini isbotladi. Ular aniqlashicha, demokratik liderlik sharoitida guruh a'zolari ko'proq ijodiy, muloqotga ochiq va o'z guruhiga sodiq bo'ladi.

Leon Festinger guruh jipsligi tushunchasini “guruh a'zolarini guruhda qolishga undovchi kuchlar yig'indisi” sifatida ta'riflagan. Ushbu klassik ta'rif keyinchalik Dorvin Kartvright tomonidan rivojlantirildi: uning fikricha, jipslik guruhning o'ziga xos tortish kuchi bo'lib, u a'zolarining bir-biriga yaqinligi, guruh maqsadiga berilganligi va hamkorlik qilish ishtiyoqida namoyon bo'ladi.

O'zbek psixologlari E.G'. G'oziyev va M.G. Davletshin asarlarida guruh jipsligi shaxslararo munosabatlar sifati bilan bevosita bog'liq hodisa sifatida tavsiflanadi. G'oziyev ta'kidlashicha, guruh jipsligi statik holat emas — u doimiy ravishda guruh dinamikasi jarayonida shakllanaveradi va bu jarayonda lider hal qiluvchi rol o'ynaydi.

N. Ismoilova va D. Abdullayevalarning “Ijtimoiy psixologiya” darsligida ta'kidlanishicha, talabalar guruhi o'ziga xos xususiyatlarga ega: u rasmiy tashkiliy tuzilma va norasmiy munosabatlar tizimini o'z ichida birlashtiradi. Bu ikkilamchi tabiat liderlik funksiyasini murakkablashtiradi, chunki rasmiy rahbar (guruh sarkardasi) va norasmiy lider (guruhda obro'si yuqori shaxs) rollari ko'pincha turli kishilarda namoyon bo'ladi. Aynan shu bo'linish guruh jipsligiga ijobiy yoki salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. [12]

Date: 23rd May-2026

Metodologik jihatdan ushbu maqolada quyidagi yondashuvlardan foydalanilgan: ijtimoiy psixologiya sohasidagi nazariy adabiyotlarning tahlili, qiyosiy tahlil usuli (turli liderlik uslublarini solishtirish), hamda tizimli yondashuv (guruh jipsligini ko'p omilli hodisa sifatida o'rganish).

Tahlil va natijalar. Liderlik va guruh jipsligi: bog'liqlik mohiyati. Liderlik ta'sir o'tkazish jarayoni sifatida guruh dinamikasining markazida turadi. Robert House tomonidan ilgari surilgan "yo'l-maqсад" nazariyasiga ko'ra, samarali lider guruh a'zolari oldida aniq yo'nalish ko'rsatib, ularning maqsadga erishish yo'lidagi to'siqlarni bartaraf etishga yordam beradi. Ushbu nazariya talabalar guruhiga qo'llanganda, liderning vazifasi faqat topshiriqlarni taqsimlash emas, balki har bir a'zoning potensialini ro'yobga chiqarish uchun sharoit yaratishdan iborat ekanligi ravshan bo'ladi.

Bernard Bass transformatsion liderlik nazariyasida liderning guruh a'zolari motivatsiyasiga ta'sir mexanizmini batafsil tahlil qildi. Transformatsion lider a'zolarining shaxsiy manfaatlarini guruh maqsadlari bilan uyg'unlashtira oladi, bu esa o'z navbatida guruh jipsligini mustahkamlaydi. Talabalar guruhida bunday lider a'zolarining o'quv motivatsiyasini uyg'ota oladi, guruhga mansub bo'lish hissiyotini kuchaytiradi.

Liderlik uslublari va ularning guruh jipsligiga ta'siri. Avtoritar liderlik uslubi guruhda tez qaror qabul qilinishini ta'minlasa-da, psixologik jihatdan bir qator salbiy oqibatlarga olib keladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, avtoritar lider boshchiligidagi guruhlarda a'zolar passiv ijrochilar roliga tushib qoladi. Guruh maqsadlari lider tomonidan bir tomonlama belgilanishi a'zolarining guruhga oid karorat qabul qilish jarayonidan chetlashishiga olib keladi, natijada jipslik sun'iy va mo'rt tus oladi — lider yo'qolishi bilan guruh tezda parchalanib ketishi mumkin.

Demokratik liderlik uslubi — guruh jipsligini shakllantirishning eng qulay modeli sifatida psixologlar tomonidan e'tirof etilgan. Bu uslubda lider qaror qabul qilish jarayoniga barcha a'zolari jalb qiladi, har bir fikrga hurmat bilan yondashadi va guruh ichidagi nizolarni konstruktiv hal etishga ko'maklashadi. Kurt Levin va hammuallif tadqiqotchilari o'z eksperimentlarida demokratik liderlik sharoitida guruh a'zolari nafaqat ko'proq ijodiy, balki o'zaro hamkorlikka ko'proq moyil ekanligini aniqlashdi. Bu uslub talabalar guruhida intellektual muhit va o'zaro o'rganish madaniyatini vujudga keltiradi.[5]

Liberal (erkin) liderlik uslubida lider guruh a'zolariga keng mustaqillik beradi, biroq yo'nalish va tartib-intizom zaiflashtiradi. Talabalar guruhida bu uslub dastlab ijodiy erkinlik sifatida qabul qilinishi mumkin, lekin vaqt o'tishi bilan guruhning umumiy maqsad yo'qolishi va a'zolar o'rtasidagi aloqalarning bo'shashishiga olib keladi. Natijada guruh jipsligi pasayadi, har kim o'z yo'lidan ketadi.

Guruh jipsligini shakllantiruvchi psixologik omillar. Ijtimoiy psixologiya tadqiqotlari guruh jipsligining quyidagi asosiy komponentlarini ajratib ko'rsatadi. Birinchi omil — maqsad birligi: guruh a'zolari umumiy maqsadni qanchalik aniq va shaxsan muhim deb hisoblasalar, guruh shunchalik jips bo'ladi. Liderning vazifasi ushbu umumiy maqsadni har bir a'zo uchun mazmunli qilib ko'rsatishdan iborat.

Date: 23rd May-2026

Ikkinchi muhim omil — emotsional xavfsizlik muhiti. Psixolog Amy Edmondson psixologik xavfsizlik tushunchasini guruh a'zolari o'zlarini erkin, hukm qilinmagan holda fikr va his-tuyg'ularini bildirib olish holati sifatida ta'riflagan. Lider bu muhitni yaratishda kalit rol o'ynaydi: u a'zolarning xato qilishdan qo'rqqanligini, o'z muammolari haqida ochiq gapira olishini ta'minlashi lozim. Bunday sharoitda a'zolar bir-biriga ko'proq ishonadi, bu esa jipslikning mohiyatini asosi hisoblanadi.

Uchinchi omil — shaxslararo munosabatlar sifati. E.G'. G'ozievning ta'kidlashicha, guruh jipsligi to'g'ridan-to'g'ri a'zolar o'rtasidagi munosabatlarning chuqurligi va sifatiga bog'liq. Lider shaxslararo munosabatlarni tartibga soluvchi vositachi sifatida ishlaydi: u nizolarni boshqaradi, hamkorlikni rag'batlantiradi va guruh ichidagi kamsitish yoki marginallashuvning oldini oladi.[1]

To'rtinchi omil — guruh identifikatsiyasi, ya'ni a'zolarning guruhga mansublik hissi. Talabalar guruhida bu his "biz" psixologiyasi sifatida namoyon bo'ladi. Samarali lider guruh ichidagi umumiy qadriyatlar, an'analar va o'ziga xos guruh madaniyatini shakllantirib, ushbu identifikatsiyani mustahkamlaydi.

Rasmiy va norasmiy liderlik: talabalar guruhidagi o'ziga xoslik. Talabalar guruhida ko'pincha ikki turdagi liderlik parallel ravishda mavjud bo'ladi. Rasmiy lider (guruh sarkardasi yoki starosta) ma'muriy vakolatlarga ega bo'lsa, norasmiy lider guruh a'zolarining ixtiyoriy ishonchi va hurmatiga tayanib ish ko'radi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, jipslikni shakllantirishda norasmiy liderning ta'siri ko'pincha rasmiy lidernikidan ustun turadi, chunki u a'zolarning erkin tanloviga asoslanadi.

Agar rasmiy va norasmiy lider o'rtasida ziddiyat yuzaga kelsa, guruh ichida ikki qarama-qarshi qutb paydo bo'lishi mumkin, bu esa jipslikni sezilarli darajada susaytiradi. Aksincha, ular hamkorlik qilganda guruh jipsligi maksimal darajaga ko'tariladi. Pedagoglar va ta'lim psixologlari uchun bu fikr amaliy ahamiyat kasb etadi: guruh sarkardasi sifatida nafaqat tartibli, balki norasmiy obro'ga ega shaxsni tanlash guruh samaradorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa. Olib borilgan nazariy tahlil asosida quyidagi xulosalar chiqarish mumkin. Birinchidan, liderlik uslubi guruh jipsligining sifat ko'rsatkichini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Demokratik liderlik uslubi talabalar guruhida barqaror, ichki motivatsiyaga asoslangan jipslikni shakllantirish uchun eng qulay sharoit yaratadi.

Ikkinchidan, guruh jipsligi ko'p omilli hodisa bo'lib, uni faqat liderlik bilan tushuntirib bo'lmaydi. Biroq lider ushbu omillarning barchasiga — maqsad birligiga, emotsional xavfsizlikka, shaxslararo munosabatlar sifatiga va guruh identifikatsiyasiga — bevosita ta'sir ko'rsatuvchi markaziy shaxs hisoblanadi.

Uchinchidan, talabalar guruhida rasmiy va norasmiy liderlik o'rtasidagi muvozanat guruh psixologik iqlimining muhim ko'rsatkichidir. Ta'lim muassasalarida guruhlar bilan ishlovchi psixologlar va o'qituvchilar ushbu muvozanatni doimiy kuzatib borishi, zarur hollarda aralashib, ikki tomonning hamkorligini ta'minlashi maqsadga muvofiq.

Kelajakdagi tadqiqotlar uchun amaliy eksperimental usullar — kuzatuv, sotsiometrik tahlil va so'rovnomalar — yordamida O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida

Date: 23rd May-2026

liderlik va guruh jipsligining o‘zaro ta’sirini empirik jihatdan o‘rganish dolzarb yo‘nalish bo‘lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. G‘oziyev E.G‘. Guruh psixologiyasi. — Toshkent: O‘qituvchi, 1996. — 180 b.
2. Ismoilova N., Abdullayeva D. Ijtimoiy psixologiya. — Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2013. — 256 b.
3. Davletshin M.G. Umumiy psixologiya. — Toshkent: O‘qituvchi, 2002. — 368 b.
4. Zufarova M.E. Umumiy psixologiya. — Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2010. — 312 b.
5. Levin K., Lippit R., White R. Patterns of aggressive behavior in experimentally created social climates // Journal of Social Psychology. — 1939. — №10. — P. 271–301.
6. Edmondson A.C. Psychological safety and learning behavior in work teams // Administrative Science Quarterly. — 1999. — №44(2). — P. 350–383.
7. Abdullayeva D.U. Uyushmagan yoshlarning oiladagi munosabatlarini ijtimoiy-psixologik xususiyatlari // Ta’limda istiqbolli izlanishlar. — 2024. — №6. — B. 31–35.
8. Atabaeva N.B. Shaxs xulq-atvoriga ta’sir etuvchi omillar va uyushmagan yoshlarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari // Ta’limda istiqbolli izlanishlar. — 2024. — №6. — B. 22–26.

